

Tablodan anlaşılabacağı üzere Espiye'-de 3805 kg. altın, 85.8 kg. gümüş; Keban'da üç yılda 71.391.5 dirhem altın (229 kg.); Ergani'de ise 254.301 dirhem yani 815.5 kg. altın elde edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA:

BA, MAD, nr. 176, s. 131, 163, 167-168, 220; nr. 468, s. 70; nr. 664, 18142, s. 10, 138; nr. 21959, s. 74; BA, TD, nr. 85, 167, s. 54; nr. 567; BA, KK, nr. 67, 218, s. 149; nr. 664, s. 129, 132; nr. 718, 4989, 4999, 5191, 5195, 5199; BA, MD, nr. 29, hüküm 321; nr. 33, hüküm 401; BA, Fekete, nr. 1606; TSMK, *Mühimme*, nr. K 888, s. 272, 292, 458; Yâ'kübî, *Les Pays* (trc. G. Wiet), Cairo 1937, s. 190; Mâverîdî, *Les Statuti Gouvernementaux* (trc. E. Fagnan), Algier 1915, s. 252-257, 426-427, 447-448; *Kânunnâme-i Sultânî ber Mâce-i Orfî Osmânî* (nşr. R. Anhegger—Halil İnalçık), Ankara 1956; Âlî, *Nüşatü's-selâtin*, Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 3225, vr. 131^a-133^a; *Mecmûa*, İÜ Ktp., TY, nr. 4608; F. Braudel, "Monnaies et civilisations, de l'or du Soudan à L'argent d'Amérique", *Annales de l'Institut d'Etudes*, I, Algier 1946, s. 9-22; B. M. Lombard, "Les Bases monétaires d'une suprématie économique, l'or musulman de VIIe au XIe siècle", a.e., II, Algier 1947, s. 142-160; D. M. Dunlop, "Sources of Gold and Silver in Islam according to al-Hamdani (10th century A. D.)", *St.I*, VIII (1957), s. 142-160; Halil Sahillioğlu, "Bir Mültezimin Zimem Defterine Göre XV. yy. Sonunda Osmanlı Darbhane Mukataaları", *İFM*, XXIII/1-2 (1962-63), s. 145-218; a.mlf., "Osmanlı Para Tarihinde Dünya Para ve Maden Hareketinin Yeri", *Türkiye İktisat Tarihi Üzerine Araştırmalar: Gelişme Dergisi* 1978 Özel Sayısı, Ankara 1979, s. 1-38; a.mlf., "Zeheb", *İA*, XIII, 491-493; A. S. Ehrenkreutz, "Dhahab", *EJ*² (İng.), II, 214.

HALİL SAHİLLİOĞLU

□ FIKIH. Altın Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadîs-i şeriflerde "zeheb" ve altın para birimi olan "dinar" olarak muhtelif vesilelerle geçmektedir. Kur'ân'da insanlara altın ve gümüşün sevdirdiğinden (bk. Âl-i İmrân 3/14), altın ve gümüşü biriktirip onu Allah yolunda harcamayanların elem verici bir azaba uğrayacaklarından (bk. et-Tevbe 9/34), iman etmeden ölenlerin âhirette kurtulmak için dünya dolusu altını fidyeye olarak verseler dahi kabul edilmeyeceğinden (bk. Âl-i İmrân 3/10), iyi kimselerin cennette altın bileziklerle süsleneceklerinden (bk. el-Kehf 18/31) ve bu kimselere cennette altın tepsi ve kadeh doluşturacağından (bk. ez-Zuhruf 43/71) bahsedilmektedir. Hadîs-i şeriflerde ise altınla yapılan faizli ve faizsiz ticarî muamelelerden, gerek ev gerek süs eşyası olarak veya başka maksatlarla kullanılan

altının hükmünden ve zekâtından söz edilmektedir (bk. Wensinck, *Mu'cem*, "zeheb" md.). Hadislerdeki ele alınış şekline paralel olarak İslâm hukukunda altın, gerek zekât gerekse çeşitli maksatlarla kullanılması açısından, ayrıca değişmez para birimi olup olmaması ve bunun faizli muamelelere etkisi noktalarından incelenmiştir.

Zekât bakımından altının hükmünü tesbit ederken sikke ve külçe olarak kullanılan altınla süs eşyası olarak kullanılan altını ayrı ayrı ele almak gerekir. Altın sikke ve külçelerin nisab* miktarına ulaşması halinde zekâta tâbi olduğu noktasında İslâm hukukçuları görüş birliği içindedirler. Tevbe sûresinin 34. âyetinde geçen "kenz" (altın ve gümüş biriktirmek) tabiriyle zekâtı verilmeyen altın ve gümüşün kastedildiği, zekâtı verilenlerin bu âyetin kapsamına girmedikleri kaynaklarda belirtilmektedir (İbn Ömer'in bu âyette geçen "kenz"ın yorumu için bk. Kurtubî, VIII, 125). Hadislerde de altın ve gümüşü olup bunun zekâtını vermeyenlerin kıyamet gününde nasıl bir azaba mâruz kalacakları belirtilmektedir (bk. Buhârî, "Zekât", 3; Müslim, "Zekât", 24; Ebû Dâvûd, "Zekât", 32). Hz. Peygamber döneminde altın dinar ve gümüş dirhem para birimlerinin her ikisi de kullanılmakla birlikte çoğunlukla dirhem tedavülde olduğundan dirhemi ölçü alan hadisler daha çoktur. Bununla beraber gerek Hz. Peygamber zamanında gerekse dört halife devrinde ve daha sonraki dönemlerde yapılan uygulamalardan, yirmi dinarda yarım dinar (1/40) zekât alındığı bilinmektedir. Yirmi dinar bugünkü ölçülere göre 85 gram altın etmektedir. Şu halde bu miktar zekâta tâbi altını olan kimse bunun kırkta birini zekât olarak vermek zorundadır (altının zekâtı ve nisabı ile ilgili hadisler için bk. Ebû Dâvûd, "Zekât", 3, 4; İbn Mâce, "Zekât", 4).

Altın ziynet ve ev eşyasına gelince, erkekler tarafından kullanılan yüzük vb. altın ziynet eşyası ile altın tabak, kaşık, çatal gibi ev eşyasından zekât verilmesi gerektiği konusunda hukukçular ittifak halindedirler. Kadınların kullandığı altın ziynet eşyalarına ise Hanevîler'e, Sevrî ve Evza'î'ye göre zekât gerekir, diğer üç mezhebe göre gerekmez (bk. ZEKÂT).

İslâm hukukunda, süs eşyası olarak kullanılan altının hükmü kadın ve erkekçe göre değişmektedir. Buna göre ka-

dınların altın süs eşyası kullanmaları helâl, erkeklerin yüzük, kolye, saat, kalem gibi altın süs ve zatî eşya kullanmaları haramdır. Hadîs-i şerifte, "Altın ve ipek ümmetimin erkeklerine haram, kadınlarına helâldir" buyurulmuştur (Ebû Dâvûd, "Hâtem", 3; Tirmizî, "Libâs", 1; İbn Mâce, "Libâs", 19). Ancak ipek gibi nişan (alem) olarak kullanılan altın da ziynet mahiyetinde görülmediği ve değer bakımından da fazla olmadığı için bazı âlimlerce câiz görülmüştür (bk. *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, V, 331-332, 334-335; İbn Âbidîn, VI, 360).

Altından yapılmış tabak, çatal, kaşık vb. gibi ev eşyasının kullanımının -kadın erkek ayırımı yapılmaksızın- herkese haram olduğu konusunda, bu eşyanın bulundurulması halinde zekât gerekeceği hususunda olduğu gibi hukukçular görüş birliği içindedirler (ilgili hadisler için bk. Buhârî, "Eşribe", 27; Müslim, "Libâs", 1, 2). Ancak dış yapımında ve altın kullanılmasına tıbben zaruret olan diğer bazı yerlerde bu madenin istimaline izin verilmiştir. Nitekim savaşta burnu kesilen bir sahâbînin taktığı gümüş burun koku yapınca Hz. Peygamber onun altından bir burun takmasını tavsiye etmiştir (bk. Ebû Dâvûd, "Hâtem", 7; Tirmizî, "Libâs", 31; Nesâî, "Zînet", 4). İslâm dininde altının külçe, sikke ve kadınların ziynet eşyaları dışında kullanılmasına izin verilmeyişi hususu genelde israfi önlemek, kadın ve erkek kıyafetinde farklılığı sağlamak ve altın paranın tedavülde bulunduğu dönemlerde onun bu maksat dışında harcanmasını ve böylece tedavüldeki para hacminin daralmasını engellemek gibi ahlâkî ve iktisadî gerekçelere dayanmaktadır.

Kâğıt para sistemine geçilmeden önce altın asırlarca para birimi olarak kullanılmıştır. İslâmiyet'ten önce ve sonra Araplar'da tedavülde bulunan altın para birimine *dinar** denilmiştir. Bu kelime Âl-i İmrân sûresinin 75. âyetinde bu anlamda geçmektedir. Dinar aynı zamanda bir ağırlık birimidir. İslâmî dönemde ilk defa Abdülmelik b. Mervân zamanında bastırılan dinar 4.25 gr. ağırlığında idi. Âyet ve hadislerde altının para olduğu açıklıkla belirtilmemişse de fıkıh âlimlerine göre onun ana özelliği, para birimi olarak kullanılmasıdır. Altının para birimi (semeniyet) veya *mîsli** bir mal olarak kabulü, faizli muameleler bakımından farklılıklar arz etmek-
tedir (bk. FAİZ).

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *Mu'cem*, "zeheb" md.; Buhârî, "Zekât", 3, "Eşribe", 27; Müslim, "Zekât", 24, "Libâs", 1, 2; İbn Mâce, "Zekât", 4, "Libâs", 19; Ebû Dâvûd, "Zekât", 3, 4, 32, "İlâtem", 3, 7; Tirmizî, "Libâs", 1, 31; Nesâî, "Zînet", 4; Sahnûn, *el-Müdevvene*, I, 245-246; Taberî, *Tefstr*, X, 118; Cessâs, *Ahıkâmü'l-Kur'an*, IV, 300-305; Serahsî, *el-Mebsû'ât*, II, 191-192; XII, 115, 137; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Ahıkâmü'l-Kur'an*, II, 930; Kâsânî, *Bedâ'î'*, II, 16; V, 132; Mergî-nânî, *el-Hidâye*, Kahire 1937, IV, 58, 61; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 3; Kurtubî, *Tefstr*, VIII, 125; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, Kahire 1951, I, 112; *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, V, 331-332, 334-335; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, II, 298; V, 257; VI, 360; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, Kahire, ts. (Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî), II, 14-15; El-malîlî, *Hak Dini*, III, 2520; *Tecrid Tercemesi*, IV, 287-289; XII, 108; Yûsuf el-Kardâvî, *Fıkhü'z-zekât*, Beyrut 1981, I, 240-242.

OSMAN ESKICIOĞLU

ALTIN EZME

Altın varakların
arap zamkı veya bal yardımı ile ezilip
kamış kalemle yazılabilecek
veya fırça ile sürülebilecek hale
getirilme işlemi.

Altın varakları ezme işi büyük ve çukur bir çini veya sırlı toprak kap içinde yapılır. Kabin fazla derin olmaması, sır kısmında çatlak bulunmaması ve içinin yivsiz, temiz ve yağsız olmasına bilhassa dikkat edilir. Altın parmaklarla ezileceğinden bu işe başlamadan önce eller sabunla iyice yıkanarak temizlenmelidir. Ezme işleminde arap zamkı ile süzme bal aynı sonucu verdiği için, iyi cins arap zamkının koyu mahlûlünden veya süzme baldan birkaç damla alınıp kabin ortasına konur. Önce sağ elin orta parmağı zamka hafifçe değdirilip altın varak alınarak kabin içindeki zamkın

üzerine bırakılır. Parlaklığı tamamen kayboluncaya kadar etrafa yaymadan tek parmakla ezilerek hamur haline getirilir. Bu sırada diğer varaklar da birer birer kaba alınıp aynı işleme tâbi tutulur. Varaklar çoğaldıkça altın üç orta parmakla döndürüle döndürüle iyice ezilir. Varakların hepsi zambk üzerinde toplandıktan sonra ezmeye en az bir saat devam edilmelidir. Eskiden altını daha ince olması için el ayasıyla ezerlerdi. Ezme sırasında kap iki bacağı arasına sıkıştırılarak diğer el ile iyice kavranırsa ezme işlemi daha başarılı olur. Zambk veya bal, parmak hareketine mâni olacak derecede koyulaştığında birkaç damla su damlatılabilir. Fakat ezme sırasında mümkün olduğu kadar az su ilâvesine dikkat edilmelidir. Parmak rahat hareket ederken altın iyice ezilmez, ancak zorlandığı zaman esas ezilme başlamış olur. Altının iyi ezilip ezilmediğini anlamak için üzerine iki damla su damlatılır. Eğer altın, hâreler halinde su damlalarının üzerine çıkacak kadar incelmisse ezme işine son verilir. Fakat büyük parçalar görülüyorsa yeniden aynı tarzda ezmeye devam edilir.

Ezme işlemi tamamlanınca altını ezmekte kullanılan parmaklar kabin içinde temiz su ile yıkanır. Parmaklar iyice temizlenince kaptaki altın su ile karıştırılır ve parmakla çalkalanır. Bu suretle altın zamktan kısmen ayrılmış olur. Daha sonra kabin alabileceği kadar su ilâve edilerek 8-10 saat bir kenara bırakılır ve altının tamamen dibe çökmesi beklenir. Bekleme süresinde kabin sarsılması gerekir. Altının dibe çökme müddeti ne kadar uzun olursa o kadar iyi ezilmiş demektir. İyi ezilmeyen altınlar kısa zamanda dibe çöker ve ortada toplanır. Bu altını yeniden ezmek gerekir.

Çökme işi tamam olunca altının üzerindeki kirli ve zambklı su, mümkün olduğu kadar yavaş ve sallanmadan diğer bir kaba aktarılır. Kaptaki ıslak altın zerrelere az bir su ile küçük bir kâseye boşaltılır. Kâse ağzına kadar temiz su ile doldurularak ikinci defa 10-12 saatlik müddetle bekletilir. Altın dibe çökünce üzerindeki su boşaltılır. Bu şekilde altın kullanılma kıvamına gelmiş olur. Kabin dibinde kalan ıslak altın kendi halinde kurumaya bırakılacağı gibi hafif ateş üzerine konarak suyu uçurulabilir. Sarı boya görünümündeki bu altın biraz mat olur. Üstü kapalı olarak saklanmalı ve her türlü tozdan korunmalıdır.

Ezilen altını kullanmak gerektiğinde jelatinli su ile karıştırılır ve kamış kalemin ucuna fırça yardımı ile konarak yazılır (bk. ZERENDÜD) veya fırça ile sürülür. Kuruduktan sonra zer mührü denilen cilâli sert bir taşla parlatılır.

BİBLİYOGRAFYA :

Gülzârı Savâb, s. 111; Uğur Derman, "Eski Mürekkebciliğimiz", *İslâm Düşüncesi*, I/2, İstanbul 1967, s. 97-112; Pervin Bedri Tevfik, "Midâdü'z-zeheb: şinâ'atüh fi'l-'uşûri'l-İslâmiyye", *el-Mevrid*, XVIII/1, Bağdad 1989, s. 137-141.

ÇİÇEK DERMAN

ALTIN KOZAK

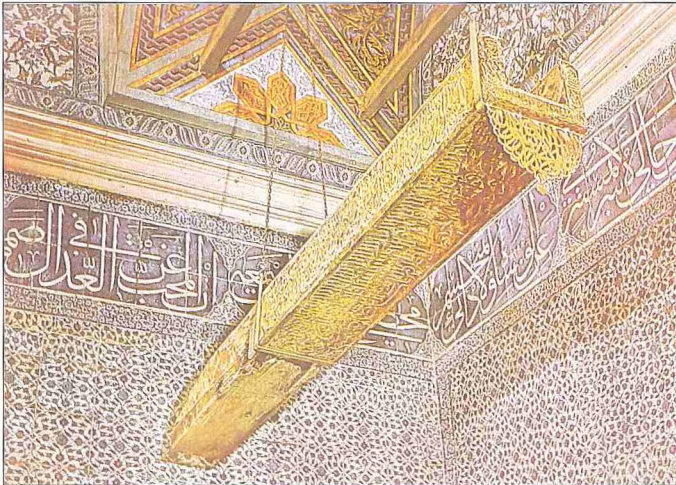
(bk. KOZAK).

ALTIN OLUK

Kâbe damına konulan ve
Arapça'da mizâbü'r-rahme,
Farsça'da mizâb-ı rahmet
denilen oluk.

Arapça'da oluk karşılığı mes'ab veya mizâb kelimesi kullanılmakta olup mizâbın Farsça'dan geçtiği veya "akmak" mânâsına gelen "vzb" kökünden türemiş olduğu şeklindeki görüşler yanında bu kelimenin mes'abın bozulmuş şekli olduğu da ileri sürülmüştür (bk. Jean Deny, s. 12). Türkçe'de altın oluk diye anılan Kâbe'nin oluğu için ise daha çok mizâbü'l-Ka'be (mizâb-ı Ka'be) ve mizâbü'r-rahme (mizâb-ı rahmet) tabiri kullanılmaktadır. Türkçe ve Farsça'da rahmet kelimesinin mecazen yağmur mânâsını da ifade etmesi, bu tabire adı geçen dillerde ikili bir anlam kazandırmıştır.

Altın oluk Kâbe'nin Rûkn-i Şâmî ile Rûkn-i Garbî denilen köşeleri arasındaki kuzeybatı duvarının üstünde ve bu duvarın ortasına gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Böylece Kâbe damında biriken

IV. Murad
tarafından
yaptırılan
altın oluk
(Topkapı
Sarayı
Müzesi,
Kutsal
Emanetler,
nr. 21/230)